

The Chinese-Iranian strategic partnership and its impact on the nuclear agreement

Sattar Hamid Yaser¹

Sabah Jaber Kazem²

Abstract

Participatory diplomacy appeared in China's diplomacy after the Cold War and has become the main tool of this country's foreign policy to improve its position in the international arena and a symbolic indicator of bilateral and non-lateral relations with governments and international and regional organizations. It is after the withdrawal of the United States from the JCPOA and the tightening of Western sanctions against Tehran, China adopted a new chapter in "Partnership Diplomacy" and defined its relations with Iran at all levels, bilateral and multilateral. With the signing of the famous memorandum of understanding and the comprehensive cooperation program between the two countries, which continues for 25 years, the scope of economic cooperation between the two countries expanded in the regional and international arenas. The question raised in the current research is: What effect does the 25-year agreement between Iran and China have on the JCPOA nuclear agreement? In order to answer this question in the framework of partnership diplomacy and with a descriptive-analytical method, this hypothesis is evaluated that: the expansion of cooperation between Iran and China will increase China's activism in the implementation of the JCPOA and its efforts to return America to the JCPOA and the adherence of other parties. Will agree to this, and with this action, the ground will be provided to secure the economic-political interests of these two effective regional and international actors. The method of data collection is through library and internet sources.

Keywords: Iran, China, partnership diplomacy, JCPOA nuclear agreement.

1. Ph.D in Political Sociology, Ministry of Higher Education and Scientific Research, Baghdad, Iraq (Corresponding Author).
sattarshy@gmail.com
2. Master of Political Science, Ministry of Higher Education and Scientific Research, Baghdad, Iraq.
sabahaldeleamy@yahoo.com

Mesopotamian Political Studies, 2024, Vol. 3, Issue 1, pp. 1-22.

Received: 26 April 2024, **Accepted:** 26 July 2024

Doi: 10.22126/mps.2024.10538.1037

Copyright © The Authors
Publisher: Razi University.

Extended Abstract

1. Introduction

Iran's understanding of China's desire for energy security has led it to move toward increased economic and political ties with China within the framework of a 25-year strategic cooperation program in response to growing U.S. pressure. Perhaps Iran's most important motivation for considering such an agreement was the improved economic conditions resulting from the U.S. withdrawal from the nuclear deal. Economically, China is Iran's largest trading partner, leading energy importer, and top investor. The 25-year Iran-China Joint Cooperation Program, or Iran-China Cooperation Program for short, is a political, strategic, and economic agreement between the Islamic Republic of Iran and the People's Republic of China for investment in Iran's oil industry, the National Iranian Gas Export Company, the National Iranian Petrochemical Company, Iran's infrastructure, and military, security, cultural, and judicial cooperation. The question raised in this study is: What effect does the 25-year Iran-China agreement have on the JCPOA nuclear agreement? To answer this question, within the framework of participatory diplomacy and with a descriptive-analytical method, the hypothesis is tested that expanding cooperation between Iran and China will increase China's activism in implementing the JCPOA and its efforts to return the United States to the JCPOA and ensure that other parties adhere to this agreement. This action will provide the basis for securing the greatest possible economic and political benefits for these two influential regional and international actors.

2. Theoretical framework

Relations between states, depending on various variables, follow several patterns such as coalition, alliance, cooperation, partnership and conflict. In international relations, the concept of partnership is not clearly defined. It largely depends on what states understand and construct. Partnership can be used to describe alliances, joint economic cooperation or even interactions between competitors. Partnership diplomacy describes a diplomatic tool that allows for the pursuit of mutual common interests. This diplomacy involves a relationship of cooperation, commitments and shared risks. Partnership diplomacy can be seen as a manifestation of the willingness of participating actors to pursue common interests and mutual goals and to set aside further conflicts. Partnerships are in fact seen as a commitment to "not having differences on domestic policy in favor of working together on issues of common concern in international diplomacy". Unlike alliances, partnerships have a stronger behavioral orientation and are relatively process-oriented. They are often instruments of intergovernmental cooperation that are formed for the purpose of cooperation. One important aspect in this regard is the ability of partnerships to reduce ambiguity, not only in the international environment, but also among partners. There are more than 150 strategic partnerships in total. Although it is difficult to determine their exact number at any given time, the sharp increase in the number of strategic partnerships has emerged as an important new feature of the international system. Strategic partnerships are defined as a specific form of bilateral relations between states and between states and non-state actors, which by their presence shape the social structures of the international system and provide the context for bilateral

interaction and the realization of international roles. This form of participation gives a new quality to interaction between states that goes beyond the existing structures of international order. Partnership frameworks involve cooperation between neighboring states and mainly civilian elements, such as strengthening people-to-people contacts, trade, economic, cultural, scientific, health and welfare cooperation. The same is true for partnership agreements that involve China as a party. They usually have multiple areas for cooperation, such as economics, politics, security, science and technology and culture. Among these various areas, several authors acknowledge that promoting economic relations, including access to markets, investment opportunities, and natural resources, is of central importance to the Chinese government.

3. Methodology

The research method in this article is analytical-descriptive, and library and internet sources were used to collect data.

4. Discussion

This article discusses several key points: A) Iran's national interests and its view of China: 1. Iran considers China a potential ally against its enemies, especially the United States, and opposition to American hegemony is a pillar of the Islamic Republic's ideology, and this is also reflected in Iran's foreign policy. 2. Russia has always been one of Iran's most important partners internationally. Relations between the two countries have continued for a long time. 3. Iran's failure to achieve its strategic goals through cooperation with Russia leaves Iran with only three potential non-Western partners: Brazil, India, and China. B) The most important factors explaining the strategic partnership between China and Iran 1. The nature of the political systems of the two countries: The nature of China and Iran plays an important role in strengthening China-Iran relations. 2. Mutual strategic economic interests: Since the beginning of the new millennium, China has become Iran's main trading partner, and the total volume of trade between them has increased in recent years with Iran's exports to China reaching about \$22 billion per year. 3. US blockade policy: The United States followed a policy of double blockade against the emerging Chinese giant in East Asia and revolutionary Iran in the Middle East, and the decline in China's importance in US strategy led to the end of the alliance between China and the United States. C) The impact of the Iran-China agreement on the nuclear deal Yun Sun, an expert on US-China relations at the Stimson Institute, in an interview with Al Jazeera Network about the consequences of the China-Iran agreement on the path to revitalizing the nuclear deal and reducing the sanctions imposed on Iran, admitted that: If a nuclear deal is established, the implementation of the China-Iran agreement will become more difficult. D) Impact of regional conflicts on Iran-China relations The end of the second decade of the third millennium witnessed major global changes in international relations, as the United States did not extend the ban on selling or purchasing arms to Iran due to the veto of China and Russia. It is possible that China's rejection of US pressure against Iran was due to China's commitment to the nuclear deal with Iran and the trade war that the United States started against China.

5. Conclusion and Suggestions

Iran-China relations are among the most important international relations, which are the result of two major trends: first, the emergence of China as a global power and the inclination of many developing countries towards it and second, the tense relations between Iran and the United States. On the one hand, Iran is expanding its relations with China as a means to diversify its economic relations and against Western sanctions and pressures, and on the other hand, China is trying to cautiously maintain and enhance its relations with Iran in order to increase its activism in the Middle East, access a diverse energy market, and confront the United States. Iran's relations with China have been one of the most important developments in Iran's foreign policy. This country has become Iran's first economic partner and key political partner in a short time. The strategic document on 25-year cooperation between Iran and China can be considered an important development in Iran's strategic policy and its relations with major powers. This agreement can also be analyzed in line with China's active participation diplomacy; But the implementation of this agreement faces challenges and it is unlikely that it can be fully implemented without the revival of the JCPOA. While it was predicted that after the signing of the agreement, Chinese investors would enter Iran and significant political and military cooperation would take place, this has not yet been realized. Although both governments have signed low-cost agreements such as cooperation in the development of cinemas, museums, and the opening of a Chinese consulate in an Iranian port, most of the provisions of the agreement have not yet been implemented. For this reason, China and Russia have called on the United States to return to the agreement. China needs Iranian capacities to supply its energy and act in the Middle East and Central Asia; but in order to use these capacities, sanctions against Iran must be lifted to provide the basis for expanding their relations. Of course, China has reacted strongly to US sanctions against Iran and has been importing Iranian oil in clear violation of US laws since Donald Trump came to power. Although China's temporary exemption from sanctions ended in April 2019, many experts believe that the country continues to import significant amounts of Iranian oil through various methods of circumventing sanctions; but it is clear that the JCPOA needs to be revived in order to continue its relations with Iran.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مشارکت راهبردی چین و ایران و تأثیر آن بر توافقی هسته‌ای

ستار حمید یاسر^۱

صبح جابر کاظم^۲

چکیده

دیپلماسی مشارکت در دیپلماسی چین پس از جنگ سرد نمایان شد و به ابزار اصلی سیاست خارجی این کشور برای ارتقای جایگاه آن در عرصه بین‌الملل تبدیل شد و شاخص نمادین روابط دوجانبه و چندجانبه با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای است. پس از خروج ایالات متحده از برجام و تشدید تحریم‌های غرب علیه تهران، چین فصل جدیدی در «دیپلماسی مشارکت» اتخاذ کرد و روابط خود با ایران را در همه سطوح، دوجانبه و چندجانبه تعریف کرد. با اعضای تفاهم‌نامه معروف و برنامه همکاری جامع بین دو کشور که به مدت ۲۵ سال ادامه دارد، دامنه همکاری‌های اقتصادی بین دو کشور در عرصه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی گسترش یافت. سؤالی که در پژوهش حاضر مطرح شده این است که توافق ۲۵ ساله ایران و چین چه تأثیری بر توافقی هسته‌ای برجام دارد؟ برای پاسخ به این سؤال در چارچوب دیپلماسی مشارکت و با روش توصیفی-تحلیلی این فرضیه سنجیده می‌شود که گسترش همکاری میان ایران و چین باعث افزایش کنشگری چین در اجرای برجام و تلاش آن برای بازگشت آمریکا به برجام و پایبندی سایر طرف‌ها به این توافق خواهد شد و با این عمل، زمینه تأمین هرچه بیشتر منافع اقتصادی-سیاسی این دو بازیگر مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم می‌شود. روش گردآوری داده‌ها از طریق منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی است.

واژه‌های کلیدی: ایران، چین، دیپلماسی مشارکت، توافق هسته‌ای برجام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی، بغداد، عراق (نویسنده مسئول).

sattarshy@gmail.com

۲. کارشناس ارشد روابط بین‌الملل، وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی، بغداد، عراق.

sabahaldeleamy@yahoo.com

مطالعات سیاسی بین‌الملل، ۱۴۰۳، دوره سوم، شماره اول، ۱-۲۲.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۵

Doi: 10.22126/mps.2024.10538.1037

ناشر: دانشگاه رازی

© نویسندگان.

۱. مقدمه

درک ایران از اشتیاق چین برای دستیابی به امنیت انرژی موجب شد این کشور برای مواجهه با فشار فزاینده آمریکا به سمت افزایش روابط اقتصادی و سیاسی با چین در چارچوب برنامه همکاری استراتژیک ۲۵ ساله گرایش پیدا کند. شاید مهم‌ترین انگیزه ایران برای فکر کردن به چنین توافقی، بهبود شرایط اقتصادی ناشی از خروج ایالات متحده از توافق هسته‌ای بود. از نظر اقتصادی، چین بزرگ‌ترین شریک تجاری ایران، واردکننده پیشرو انرژی و سرمایه‌گذار برتر ایران است (رحیمی و سازمند، ۱۴۰۱: ۱۶۰). برنامه ۲۵ ساله همکاری‌های مشترک ایران و چین یا به اختصار برنامه همکاری ایران و چین یک توافق سیاسی، استراتژیک و اقتصادی میان نظام جمهوری اسلامی ایران و جمهوری خلق چین برای سرمایه‌گذاری در صنعت نفت ایران، شرکت ملی صادرات گاز ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران، زیرساخت‌های ایران و همکاری نظامی، امنیتی، فرهنگی و قضایی است.

ادعای پترولیوم اکونومیست آن است که قرار است حجم سرمایه‌گذاری معادل ۲۸۰ تا ۴۰۰ میلیارد دلار در ایران انجام شود. بخش چشمگیری از این سرمایه‌گذاری چینی‌ها طی سال نخست اجرای قرارداد ۲۵ ساله با آن‌ها به صنعت نفت و گاز ایران تزریق می‌شود و مابقی آن به صورت مرحله‌ای و بر اساس توافق دو طرف از سوی پکن در ایران انجام می‌شود. این برنامه بخشی از طرح کمربند و جاده چین است. از دید چین شرایط زمانه تغییر یافته است. در دنیای کنونی، اتحادهای سفت‌وسخت دوره جنگ سرد جذابیت خود را از دست داده‌اند. برای مدیریت روابط دوجانبه و کاهش عدم اطمینان در روابط خارجی باید شیوه‌های انعطاف‌پذیرتر و مبتنی بر منافع مشترک و متقابل در دستور کار قرار گیرد. به همین دلیل انعقاد موافقت‌نامه مشارکت به یکی از شیوه‌های نوین همکاری برای چین در روابط با سایر کشورها تبدیل شده است. از دید چین سیاست مشارکت می‌تواند از رقابت ایالات متحده و چین بر سر متحدان نظامی جلوگیری کند و اعتماد استراتژیک بین چین و کشورهای همسایه را تقویت کند (شفیعی، ۱۴۰۱: ۱۹۵).

چین بارها تحت فشار آمریکا قرار گرفته و منافع اقتصادی آن مستقیماً با تحریم‌های آمریکا و فشار آمریکا بر چین برای عدم معامله با ایران و اعمال تحریم‌ها علیه ایران به خطر افتاده است. چین بارها مجبور شده مواضع خود در قبال ایران را به دقت متعادل کند تا از سرمایه‌گذاری‌های خود در قالب کمربند و راه محافظت کند و همچنین روابط دوستانه با ایالات متحده را حفظ کند. به طور

خلاصه از زمان معرفی ابتکار کمربند و راه در سال ۲۰۱۳ چین نمی‌توانست رشد قابل توجهی در روابط خود و ایران محقق کند؛ اما با انعقاد برجام این دشواری‌ها تا حدی برطرف شد و میزان همکاری بین آن‌ها گسترش یافت. با خروج ایالات متحده از برجام مجدداً دشواری‌هایی متوجه این روابط شد. به همین دلیل چین در عین اطلاع از ظرفیت‌های ایران به این نکته نیز آگاهی دارد تا احیای برجام نمی‌تواند به‌طور کامل از منافع قرارداد ۲۵ ساله خود با ایران استفاده کند.

سؤالی که در پژوهش حاضر مطرح می‌شود این است که توافق ۲۵ ساله ایران و چین چه تأثیری بر توافق هسته‌ای برجام دارد؟ برای پاسخ به این سؤال در چارچوب دیپلماسی مشارکت و با روش توصیفی-تحلیلی این فرضیه به سنجش گذاشته می‌شود که گسترش همکاری میان ایران و چین باعث افزایش کنشگری چین در اجرای برجام و تلاش آن برای بازگشت آمریکا به برجام و پایبندی سایر طرف‌ها به این توافق خواهد شد و با این عمل، زمینه تأمین هرچه بیشتر منافع اقتصادی-سیاسی این دو بازیگر مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم می‌شود.

۲. مبانی نظری

۲-۱. دیپلماسی مشارکت راهبردی

روابط میان دولت‌ها، با توجه به متغیرهای گوناگون، از الگوهای متعددی مانند ائتلاف، اتحاد، همکاری، مشارکت و منازعه پیروی می‌کند. در روابط بین‌الملل مفهوم مشارکت به‌صورت مشخص تعریف نشده است. این امر تا حدود زیادی برمی‌گردد به آنچه دولت‌ها از آن درک می‌کنند و می‌سازند. مشارکت را می‌توان برای توصیف اتحاد، همکاری اقتصادی مشترک یا حتی تعاملات بین رقبای استفاده کرد. دیپلماسی مشارکتی ابزار دیپلماتیکی را توصیف می‌کند که امکان پیگیری منافع مشترک متقابل را فراهم می‌کند. این دیپلماسی مستلزم رابطه‌ای از همکاری، تعهدات ریسک‌های مشترک است. دیپلماسی مشارکتی را می‌توان به‌عنوان مظهر تمایل بازیگران شرکت‌کننده برای دنبال کردن منافع مشترک و اهداف متقابل و کنار گذاشتن تضادهای بیشتر در نظر گرفت. در واقع مشارکت‌ها به‌عنوان تعهد به «نداشتن اختلافات در مورد سیاست داخلی به نفع همکاری با یکدیگر در مورد موضوعات مورد نگرانی مشترک در دیپلماسی بین‌المللی» در نظر گرفته می‌شود. برخلاف اتحادها، مشارکت‌ها تمایل رفتاری قوی‌تری دارند و نسبتاً فرایندمحور هستند. آن‌ها اغلب ابزاری برای همکاری بین‌دولتی هستند که به‌منظور همکاری شکل گرفته‌اند.

یکی از جنبه‌های مهم در این زمینه توانایی مشارکت‌ها برای کاهش ابهامات، نه تنها در برابر محیط بین‌المللی، بلکه در میان شرکا است (غفارزاده و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۶-۵۸).

مشارکت‌های استراتژیک در مجموع بیش از ۱۵۰ مورد است. اگرچه به سختی می‌توان تعداد دقیق آن را در هر زمان مشخص کرد، ولی افزایش شدید تعداد مشارکت‌های استراتژیک به عنوان یک ویژگی جدید مهم در نظام بین‌الملل شکل گرفته است. مشارکت استراتژیک را شکل خاصی از روابط دوجانبه بین دولت‌ها و بین دولت‌ها و بازیگران غیردولتی تعریف می‌کنند که با حضور خود ساختارهای اجتماعی نظام بین‌الملل را شکل می‌دهد و زمینه‌های تعامل دوجانبه و تحقق نقش‌های بین‌المللی را فراهم می‌کند. این شکل از مشارکت کیفیت جدیدی را به تعامل بین دولت‌ها می‌بخشد که خارج از ساختارهای موجود نظم بین‌المللی است (Michalski, 2019: 4-5).

مفهوم مشارکت در دیپلماسی چین پس از پایان جنگ سرد مطرح شد. از میانه دهه ۱۹۹۰، مشارکت‌ها به عنوان شکل جدیدی از همسویی بین دولت‌های منطقه آسیا-پاسفیک پدیدار شد. چین اولین دیپلماسی مشارکت خود را با برزیل در سال ۱۹۹۳ ایجاد کرد و از آن زمان به یکی ابعاد قابل توجه دیپلماسی چین تبدیل شده است. مشارکت‌های چین در ابتدا بر قدرت‌های بزرگ و همسایگان متمرکز بود، اما در قرن بیست و یکم این تمرکز جغرافیایی چین گسترش یافت و خاورمیانه، اروپا، آسیای مرکزی و تا حدودی آمریکای لاتین نیز به مناطق راهبردی برای چین تبدیل شدند. ایران نیز به عنوان یکی از بازیگران اصلی خاورمیانه مورد توجه چین است که در سال‌های اخیر روابط بین این دو بازیگر در حال افزایش است (غفارزاده و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۸-۵۹).

چین روابط خود را با بسیاری از بازیگران مهم در جهان نهادینه کرده است. سازوکارهای دوجانبه جدید برای تقویت اعتماد متقابل و دستیابی به اهداف مشارکت‌های استراتژیک، به ویژه ثبات منطقه‌ای و توسعه اقتصادی طراحی شده است (Zhongping & Jing, 2014: 9).

چارچوب‌های مشارکت شامل همکاری بین دولت‌های همسایه و عمدتاً عناصر غیرنظامی، مانند تقویت تماس‌های مردمی، همکاری تجاری، اقتصادی، فرهنگی، علمی، سلامت و رفاهی است. همین امر در مورد قراردادهای مشارکتی که چین را به عنوان یک طرف درگیر می‌کند نیز صدق می‌کند. آن‌ها معمولاً دارای بخش‌های متعددی برای همکاری هستند، مانند اقتصاد، سیاست، امنیت، علم و فناوری و فرهنگ. از میان این حوزه‌های مختلف، چندین نویسنده اذعان دارند که ارتقای روابط اقتصادی شامل دسترسی به بازارها، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و منابع طبیعی برای

دولت چین از اهمیت محوری برخوردار است (Strüver, 2017: 37). معیارهایی که چین بر اساس آن دست به مشارکت با کشورها می‌زند عبارت‌اند از:

به‌طور کلی کشورهایی که می‌توانند دسترسی به بازار، منابع و فرصت‌های سرمایه‌گذاری را فراهم کنند، بیشتر به‌عنوان شرکای چین انتخاب می‌شوند.

هرچه پتانسیل چنین مشارکت‌هایی بیشتر باشد، احتمال اینکه یک کشور بتواند به یک شریک استراتژیک جامع تبدیل شود بیشتر می‌شود.

کشوری که مرزهای مشترک با چین دارد به احتمال زیاد به‌عنوان یک شریک استراتژیک جامع انتخاب می‌شود.

با افزایش شکاف قدرت بین ایالات متحده و چین، چین برای ایجاد مشارکت با سایر کشورها انگیزه بیشتری پیدا می‌کند (شفیعی، ۱۴۰۱: ۱۹۲).

برنامه ۲۵ ساله همکاری‌های مشترک ایران و چین نیز یک توافق سیاسی، استراتژیک و اقتصادی است که در راستای تأمین منافع اقتصادی و سیاسی دو طرف منعقد شده است و پیش‌بینی می‌شود این همکاری به حوزه‌های دیگر تسری پیدا کند؛ اما اجرای کامل آن و منتفع شدن دو طرف از مفاد این قرارداد منوط به رفع تحریم‌ها (حداقل تحریم‌های غیرهسته‌ای) و اجرای برجام است. به همین دلیل، چین به‌عنوان یک قدرت بزرگ و تأثیرگذار می‌تواند با استفاده از نفوذ خود در راستای تشویق طرفین به اجرای برجام، زمینه اجرای قرارداد ۲۵ ساله افزایش همکاری‌های دیگر را فراهم کند.

۳. تاریخ کهن و جدید روابط ایران و چین

در آغاز قرن بیستم، پس از اینکه چین و ایران قدرت‌های بزرگی بودند، به دو کشور بانفوذ محدود تقلیل یافتند و در حالی که ایران در قرن نوزدهم به دست روسیه و انگلستان به حوزه نفوذ تقسیم شد و چین متحمل سلسله شکست‌های نظامی دردناک از قدرت‌های غربی شد، روابط آن‌ها به‌سختی صاف بود. در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیست و یکم، روابط بیشتر توسعه یافت و درها را به روی فرصت‌ها و انگیزه‌های جدید برای چین باز کرد تا همکاری‌های سطح بالا با ایران را از سر بگیرد. در سال ۱۹۹۹، حمله هوایی آمریکا به سفارت چین در بلغراد فشار زیادی را بر این کشور وارد کرد. فاصله گرفتن ناخواسته رهبران چین درباره آمریکا و همکاری با جمهوری اسلامی به روشی رایج برای نشان دادن بی‌تفاوتی چین به نگرانی‌های آمریکا تبدیل شده است.

(زکریا، ۲۰۰۹). چین آن را به‌عنوان یک صادرکننده خالص نفت در روابط خود با ایران می‌دید که چگونه نفوذ خود را در مناطق دارای اهمیت جغرافیایی و استراتژیک تحت کنترل آمریکا افزایش دهد، اما ایران همچنین آن را فرصتی برای صادرات تسلیحات چینی در دوره رکود اقتصادی می‌دانست. بودجه تدارکات نظامی چین، از دیدگاه اعلام‌شده ایران، سیاست خارجی غربی و شرقی را دنبال می‌کند؛ اما ملاحظات عملی ایران را به انزوا کشاند و جنگ با عراق ایران را بر آن داشت تا همکاری محدود با چین را بپذیرد مگر اینکه شامل امتیازات خارجی باشد (الاحرس، ۲۰۰۶: ۷۶).

الحاق چین به سازمان تجارت جهانی در پایان سال ۲۰۰۱ یکی از عوامل نفوذ آمریکا بر ایران را از بین برد؛ زیرا آمریکا تهدید کرده بود در صورت همکاری با ایران، چین را از دسترسی به سازمان تجارت جهانی منع می‌کند. پس از افشای اورانیوم مخفی ایران، برنامه غنی‌سازی در سال ۲۰۰۲ آغاز شد. شرکت‌های غربی شروع به خروج از ایران کردند و دولت‌های غربی شروع به افزایش فشار بر جمهوری اسلامی کردند که فرصت‌های جدیدی را برای شرکت‌ها و نمایندگی‌های دیپلماتیک چینی برای برقراری روابط اقتصادی و استراتژیک با تهران باز کرد (همان: ۱۰۶).

در آغاز سال ۲۰۰۲، روابط دو کشور به‌طور قابل توجهی شروع به بلوغ کرد تا اینکه به شکل کنونی خود رسید؛ اما فشارهای آمریکا بر روسیه، ژاپن، کره جنوبی، اروپا و هند برای کاهش تجارت و سرمایه‌گذاری با ایران به دلیل برنامه هسته‌ای این کشور که باعث شد چین بیشتر در بازار داخلی ایران ادغام شود و چین تحت حاکمیت جیانگ زمین بود، از سوی دیگر به فشار آمریکا اهمیت نمی‌داد، بلکه به اهداف دیگری مانند ثبات داخلی و هماهنگی اجتماعی اهمیت می‌داد. روابط تجاری و سرمایه‌گذاری بین چین و ایران به‌طور قابل توجهی گسترش یافت تا اینکه چین اولین شریک ایران در سال ۲۰۰۶ شد. در سال ۲۰۱۵ چین وارد مذاکره با ایران شد، مذاکراتی که منجر به توافق هسته‌ای شد و با اینکه چین همچنان از این توافق حمایت می‌کند، نتوانست در برابر فشارهای آمریکا علیه تحریم‌ها مقاومت کند و یکی از شرکت‌های داخلی این کشور تصمیم گرفت از سرمایه‌گذاری در انرژی ایران خارج شود، به‌عنوان بخشی از سرمایه‌گذاری عظیم چند میلیارد دلاری مشابه شرکت فرانسوی توتال.

در نهایت، صحبت از امضای توافقنامه راهبردی بین ایران و چین است که با اتهامات فراوانی احاطه شده است؛ زیرا هیچ سند رسمی نهایی مبنی بر شفاف‌سازی شرایط آن وجود ندارد و برخی از طرف‌ها این توافق را این‌گونه می‌دانند. نشانه‌ای از تجدید ساختار ژئوپلیتیکی با هدف مقابله با ایران که با مشکلات بی‌سابقه به دلیل نفوذ آمریکا در خاورمیانه و تحریم‌های بین‌المللی به رهبری ایالات متحده است. برخی دیگر آن را راهی برای کاهش فشار خفه‌کننده بر اقتصاد ایران می‌دانند (Center for Strategic and International Studies, 2021).

۴. منافع ملی ایران و دیدگاه آن نسبت به چین

دلایل زیادی وجود دارد که ایران می‌خواهد روابط قوی با چین برقرار کند که به شرح زیر است:

۱. رژیم ایران چین را متحدی بالقوه در برابر دشمنان خود به‌ویژه ایالات متحده آمریکا می‌داند و مخالفت با هژمونی آمریکا ستون ایدئولوژی جمهوری اسلامی است و این امر در سیاست خارجی ایران نیز منعکس شده است. حمایت از حزب‌الله، حماس و بسیاری از جناح‌های مسلح حاضر در عراق و افغانستان برای جمهوری اسلامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Mustafa Al-Ghunimi & Shamsuddin Leila, 2021). ایران در تحکیم موقعیت خود به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای، به موفقیت‌هایی دست یافته است و به همین دلیل، هدف اصلی اتخاذ مواضع خصمانه ایالات متحده آمریکا به‌عنوان مرکز اصلی خاورمیانه قرار گرفته است. ایران به‌ویژه نگران حضور نیروهای آمریکا در خلیج فارس است؛ چرا که اولاً وجود این نیروها را در قلمرو نفوذ خود نامشروع می‌داند و ثانیاً از سوی برخی دیگر از قدرت‌های منطقه‌ای مانند عربستان سعودی، ترکیه و اسرائیل با برخی موانع مواجه شده است.

۲. روسیه همواره یکی از مهم‌ترین شرکای ایران در سطح بین‌المللی بوده است. روابط بین دو کشور برای دوره‌های طولانی ادامه یافت؛ زیرا روسیه تسلیحات پیشرفته به ایران فروخت و از آن در توسعه صنایع هسته‌ای خود حمایت کرد. روسیه همچنین با کاهش تحریم‌های خشونت‌آمیز سازمان ملل متحد علیه ایران در زمینه دفاع از دولت اسلامی حمایت کرد. روسیه برای تقویت روابط اقتصادی و نظامی با ایران تلاش می‌کند؛ زیرا دو کشور در زمینه‌های مختلف تجربیات و فناوری‌ها را تبادل می‌کنند و روابط راهبردی بین آن‌ها بر اساس منافع و همکاری مشترک وجود دارد، اما پس از رأی مثبت فدراسیون روسیه به قطعنامه شورای امنیت، روابط ایران و روسیه کاهش یافت و به شدت منحل شد. روابط ایران و روسیه بر اساس منافع یک طرح مطالعه‌شده نبود، بلکه بر

اساس مصلحت بود. زیرا فدراسیون روسیه یکی از گروه‌های سربازان استعماری بود که با تمام قوا به دنبال توانایی برای تسلط بر ایران بود و از این رو به نظر می‌رسد روسیه ایران را کارت فشاری علیه آمریکا می‌داند (Al-Samadi, 2021).

۳. ناکامی ایران در دستیابی به اهداف استراتژیک خود از طریق همکاری با روسیه، تنها سه شریک غیرغربی بالقوهٔ برزیل، هند و چین را برای ایران باقی می‌گذارد. ایران و هند روابط دوستانه دارند؛ اما از دیدگاه تهران، منافع هند با منافع آمریکا در مسائل مهم با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارد و بنابراین، هند نمی‌تواند از تهران در برابر واشنگتن حمایت کند. برزیل ممکن است به عنوان یک نهاد ژئوپلیتیک مستقل ظاهر شود، همان‌طور که با امضای توافقنامهٔ تبادل هسته‌ای در سال ۲۰۱۰ نشان داد (Shahab, 2019: 5). اما حداقل در کوتاه‌مدت، برزیل از ایران حمایت نخواهد کرد؛ زیرا فاقد اهرم‌ها و انتظارات اقتصادی، نظامی و ژئوپلیتیکی ایالات متحده است که باید با الزامات ایالات متحده مطابقت داشته باشد.

۵. مهم‌ترین عوامل تبیین‌کنندهٔ مشارکت راهبردی چین و ایران

چین متحد قابل اعتماد ایران است و ایران نیز متحد چین در برابر سیاست محاصرهٔ آمریکا است که این به چند عامل مربوط می‌شود:

۱. ماهیت نظام سیاسی دو کشور: ماهیت رژیم چین و ایران نقش مهمی در تحکیم روابط چین و ایران ایفا می‌کند؛ زیرا نظام‌های آن‌ها شبیه به هم هستند و این یعنی قدرت در دست است. چین توسط یک حزب مسلط کنترل می‌شود که حزب کمونیست است. در ایران نیز همین اتفاق می‌افتد که توسط روحانیونی اداره می‌شود که همهٔ منابع قدرت را در انحصار خود دارند (Abdul Noor, 2020).

۲. نیازهای اقتصادی استراتژیک متقابل: از ابتدای هزارهٔ جدید، چین به شریک اصلی تجاری ایران تبدیل شده است و حجم کل مبادلات تجاری بین آن‌ها در سال‌های اخیر با رسیدن صادرات ایران به چین به حدود ۲۲ میلیارد دلار در سال افزایش یافته است؛ علاوه بر این، چین یک تأمین‌کنندهٔ صنعتی بزرگ برای ایران بود و قبل از تحریم‌های آمریکا - که به کاهش شدید صادرات نفت ایران در سال ۲۰۱۸ منجر شد - خریدار نفت ایران بود (Ebrahim Mohammad, 2020: 33). تجارت چین با ایران از اوایل دههٔ ۱۹۹۰ رشد کرده است و نیازهای روزافزون چین به انرژی ایران و استراتژی آن در شرق منجر به مشارکتی شد که از آن زمان گسترش و تعمیق یافته

است. در سال ۲۰۱۶، پس از سفر رسمی رئیس‌جمهور چین به ایران و در دیدار با رهبر ایران، دو کشور توافق کردند که همکاری‌های خود را طی ۱۰ سال افزایش دهند تا تجارت دوجانبه به ۴۰۰ میلیارد دلار افزایش یابد. در سال ۲۰۲۰، پیش‌نویس پیشنهادی برای مشارکت راهبردی جامع بین چین و ایران در رسانه‌ها فاش شد که نشان‌دهنده عزم دو کشور برای تلاش با هدف مشارکت رسمی‌تر در سال‌های آینده از جمله همکاری در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی بود. این سرمایه‌گذاری تا سقف ۴۴۰ میلیارد دلار در حوزه زیرساخت‌ها و نیز در میداین نفت، گاز و حمل‌ونقل در ایران ارتقا یافت (Mohammad, 2022: 67).

۳. سیاست محاصره آمریکا: ایالات متحده آمریکا از سیاست محاصره مضاعف علیه غول چینی در حال ظهور در شرق آسیا و ایران انقلابی در خاورمیانه پیروی کرد و کاهش اهمیت چین در استراتژی آمریکا منجر به پایان اتحاد بین چین و ایالات متحده شد. چین در طول جنگ سرد پدیدار شد و فدراسیون روسیه و ایالات متحده آمریکا را به بهترین‌ها در جهان تبدیل کرد. انتقال نظام بین‌الملل به یک دولت تک‌قطبی با آغاز قرن بیست‌ویکم با دگرگونی‌هایی همراه بود؛ اول، کاهش اهمیت چین در استراتژی آمریکا منجر به پایان اتحاد آمریکا و چین شد که در طول دوره جنگ سرد و محاصره تحمیل شده بر اتحاد جماهیر شوروی سابق و ایالات متحده، چین را به عنوان بزرگ‌ترین رقیب در این سیستم می‌دید. دوم، اولویت دادن به محدود کردن ایران به اتخاذ یک سیاست خارجی با ماهیت انقلابی است. به همین دلیل، ایالات متحده سیاست محاصره مضاعف را دنبال کرد که به شرح زیر است (Segal, 2018: 33):

در اوایل دهه ۱۹۹۰، ایالات متحده آمریکا پس از جدایی چین از نظام بین‌الملل، سیاست محاصره چین را آغاز کرد. واشنگتن اسناد خود را بازسازی کرد و متحدان و دشمنان خود را شناسایی کرد و از اهمیت چین در مبارزه با تروریسم پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ آگاه بود. از آن زمان تا کنون، ایالات متحده ورود چین به سازمان تجارت جهانی را رد کرده و موافقت‌نامه‌های همکاری هسته‌ای را با این کشور امضا کرده است.

همچنین به چین اجازه داد تا با امضای توافقنامه همکاری هسته‌ای با هند، سطح فناوری هسته‌ای خود را بالا ببرد و این خاری در چشمان رشد چین پس از جنگ سرد است. پس از آنکه ایالات متحده آمریکا اصل «نگاه به شرق» و سیاست محاصره و مهار اژدهای چینی و منزوی کردن آن در سطح بین‌المللی را پذیرفت، باراک اوباما، رئیس‌جمهور سابق آمریکا شروع به تقویت روابط با

متحدان تاریخی مانند ژاپن، کره جنوبی و تایلند کرد. این روابط جدید علاوه بر ایجاد مشارکت‌های جدید با کشورهای همسایه چین، چه مستقیم و چه غیرمستقیم، شامل کشورهایی مانند برونئی، بنگلادش، اندونزی، مالزی و سنگاپور شد و هدف از این اقدام محدود کردن نفوذ چین و اعمال محدودیت بر آن بود. (مزبان، ۲۰۱۲: ۶۶).

ترس ایالات متحده از چین به دلیل تبدیل آن به یک قطب بین‌المللی است که دارای قابلیت‌هایی است که این کشور را قادر می‌سازد تا برای رهبری نظام بین‌المللی با آن رقابت کند. این دگرگونی شامل برخورداری چین از قدرت عظیم اقتصادی و نظامی و افزایش نفوذ سیاسی آن در عرصه بین‌المللی به‌طور قابل توجهی است و گسترش نفوذ چین را تهدیدی برای منافع اقتصادی و سیاسی ایالات متحده و متحدانش می‌دانند (همان: ۸۰). علاوه بر این، نگرانی‌های امنیتی چین شامل نگرانی در مورد گسترش نظامی و سیاست خارجی تهاجمی این کشور است. رهبران آمریکایی بر این باورند که افزایش آمادگی و تعامل چین در مناطق حساس نظامی ممکن است باعث تشدید تنش‌های منطقه‌ای و افزایش جدایی و بی‌ثباتی شود. با توجه به تحولات اخیر منطقه‌ای و بین‌المللی، ایالات متحده افزایش نفوذ چین را تهدیدی جدی می‌داند که باید با تمام قاطعیت با آن مقابله کرد (Badawi, 2013)؛ چرا که:

- چین از حق وتو برخوردار بود. به این معنی که توانایی مهار پیش‌نویس قطعنامه‌های بین‌المللی ارائه‌شده در شورای امنیت، از جمله پیش‌نویس قطعنامه‌ها علیه ایران و عوامل آن در منطقه را دارد. این نشان‌دهنده نفوذ بین‌المللی است که چین از آن برخوردار است و به آن اجازه می‌دهد تا بر امور بین‌المللی تأثیر بگذارد.
- چین دومین اقتصاد جهان و سومین قدرت نظامی است و این نشان‌دهنده جایگاه برجسته این کشور در عرصه جهانی است. این کشور توانایی نفوذ اقتصادی و نظامی در سطح جهانی را دارد که آن را به یک بازیگر مهم در بسیاری از مسائل بین‌المللی تبدیل می‌کند.
- چین یکی از اعضای سازمان شانگهای محسوب می‌شود که برخی علاوه بر نقش آن در هماهنگی بین کشورهای عضو، آن را یک اتحاد نظامی نیز می‌دانند؛ بنابراین، چین پتانسیل اعمال نفوذ در آسیای مرکزی را از طریق این اتحاد دارد.
- سرانجام، چین بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیا را به‌عنوان گامی در جهت شکستن سلطه مالی بین‌المللی مؤسسات غربی تأسیس کرد. این نشان‌دهنده توسعه اقتصادی و مالی

چین و نقش فزاینده آن در عرصه اقتصادی بین‌المللی است (Ebrahim Mohammad, 2001: 68).

سیاست آمریکا در قبال ایران سابقه طولانی و پیچیده‌ای دارد؛ زیرا واشنگتن به دنبال محاصره ایران و جلوگیری از تنها ماندن آن در موقعیت رهبری منطقه است. در دوران جورج دبلیو بوش، رئیس‌جمهور اسبق آمریکا، ایران به عنوان حامی تروریسم توصیف می‌شد و این نشان‌دهنده روابط پرتنش بین دو کشور است. زمانی که باراک اوباما، رئیس‌جمهور سابق آمریکا به قدرت رسید، دولت او تلاش کرد ایران را مهار و یکپارچه کند. با امضای توافق هسته‌ای در سال ۲۰۱۵ به جامعه بین‌المللی وارد شد. با این حال، سیاست آمریکا در قبال ایران مجدداً در دوران ریاست جمهوری دونالد ترامپ که خروج ایالات متحده از توافق هسته‌ای و بازگشت تحریم‌های اقتصادی علیه ایران را اعلام کرد، تغییر کرد. ایالات متحده با دو بسته تحریمی که در ماه اوت و نوامبر ۲۰۱۸ بر این بخش اعمال شد، در اوایل ماه مه ۲۰۱۹، لغو معافیت‌ها را برای هشت کشور مستثنای از دستیابی به نفت ایران اعلام کرد. ایالات متحده به اعمال تحریم‌ها علیه چندین بخش حیاتی ایران ادامه داد و سپاه پاسداران ایران را در فهرست سازمان‌های تروریستی قرار داد. علاوه بر این، واشنگتن در ژانویه ۲۰۲۰ نیروهای نیابتی ایران مانند قاسم سلیمانی، فرمانده سابق سپاه قدس را هدف قرار داد. تاریخچه محاصره ایران توسط ایالات متحده به وضوح تغییر رویکرد سیاست خارجی ایالات متحده در قبال ایران را نشان می‌دهد و اینکه چگونه هر دولت با رویکرد و رویکرد خاص خود رفتار می‌کند و بر ترویج آن اصرار دارد.

۶. تأثیر توافق ایران و چین بر توافق هسته‌ای

یون سون، کارشناس روابط آمریکا و چین در مؤسسه استیمسون، در گفت‌وگو با شبکه الجزیره، درباره پیامدهای توافق چین و ایران در مسیر احیای توافق هسته‌ای و کاهش تحریم‌های اعمال شده علیه ایران گفت: اگر توافق هسته‌ای برقرار شود، اجرای توافق چین و ایران دشوارتر می‌شود. «ایران گزینه‌های بیشتری خواهد داشت. از این منظر، چین انگیزه کمتری برای حمایت از مذاکره مجدد در مورد بازگرداندن توافق هسته‌ای دارد.» به نوبه خود، باربارا اسلاوین، کارشناس امور ایران و مدیر ابتکار آینده ایران در شورای آتلانتیک، در مصاحبه با الجزیره معتقد است که «چین می‌تواند با تشویق ایران به احیای برنامه جامع اقدام مشترک کمک کند. علی‌رغم روابط عمومی پیرامون توافق ۲۵ ساله، ایران نمی‌تواند از سرمایه‌گذاری و تجارت با چینی‌ها و دریافت ارز خود از

بانک‌های چینی، بدون لغو تحریم‌ها، واقعاً منتفع شود.» در حالی که جان کالبریس، کارشناس روابط چین و خاورمیانه در دانشگاه آمریکایی در واشنگتن، در مصاحبه با الجزیره اظهار داشت که چین از بازگشت توافق هسته‌ای حمایت می‌کند؛ زیرا «ممکن است بهترین فرصت برای جلوگیری از ظهور کشورهای جدید دارای تسلیحات هسته‌ای در منطقه‌ای باشد که مستعد درگیری و از نظر ثبات شکننده است. زیرا سهم چین در منابع انرژی و سایر بخش‌های اقتصادی به‌طور قابل توجهی رشد کرده است. کارشناسان معتقد است که برخی می‌توانند استدلال کنند که امضای توافقنامه نشان‌دهنده فشاری برای ایالات متحده برای بازگشت به برنامه جامع اقدام مشترک است؛ اما من فکر می‌کنم که صرف‌نظر از اینکه چه اتفاقی برای برنامه جامع اقدام مشترک می‌افتد، چین علاقه‌مند است به هر حال این توافق را دنبال کند» (Al-Mashavi, 2021).

۱-۶. روابط اقتصادی دو کشور و تأثیر آن در عرصه بین‌المللی

رئیس‌جمهور ابراهیم رئیسی به کار بر روی استراتژی بلندمدت جغرافیایی خود ادامه می‌دهد؛ زیرا ایران با وجود تحریم‌های آمریکا، شاهد فشار قوی برای دستیابی به اتصال منطقه‌ای است. ایران با هدف ایجاد یک کریدور تجاری و حمل‌ونقل از خلیج فارس به سوریه و لبنان از طریق سواحل مدیترانه، تلاش زیادی برای تقویت نفوذ ژئوپلیتیک خود در مناطقی مانند عراق و سوریه انجام داده است (Ebrahim Mohammad, 2001: 88). علاوه بر این، چین متوجه نقش فزاینده ایران در منطقه شده است و مذاکره برای احیای مسیر تجاری کمربند و جاده جنوبی در کریدور چین - آسیای مرکزی - غرب آسیا را آغاز کرده است. روابط اقتصادی و تجاری ایران و عراق به لطف پروژه راه‌آهن که شهر شلمچه در ایران را به شهر بصره در عراق متصل می‌کند شاهد بهبود چشمگیری بوده است. انتظار می‌رود این خط به افزایش مبادلات تجاری و تقویت مشارکت اقتصادی بین دو کشور کمک کند. راه‌آهن علاوه بر منافع اقتصادی، برای مناطقی که از آن عبور می‌کند منافع اجتماعی نیز به همراه خواهد داشت. انتظار می‌رود که این اتصال ریلی روابط فرهنگی را تقویت و به افزایش ابعاد اجتماعی در میان ساکنان مناطق متصل به خط کمک کند. تفاهم‌نامه‌ای در سال ۲۰۲۱ در بغداد برای اجرای خط ریلی شلمچه - بصره به امضا رسید و تأیید شد که عملیات اجرایی این پروژه به‌زودی آغاز می‌شود. این قرارداد تاریخی گامی مهم در جهت ایجاد دوره جدیدی از همکاری‌های اقتصادی ایران و عراق تلقی می‌شود (Al-Namadesh, 2021).

پیش‌بینی می‌شود اجرای راه‌آهن تحول‌بزرگی در روابط دو کشور باشد و ارتباطات اقتصادی و فرهنگی بین دو کشور را تقویت کند. پس از اینکه نیروهای امنیتی عراق و متحدان آن‌ها مناطق مرزی را از دست داعش در عراق و سوریه آزاد کردند، ایده کریدور حمل‌ونقل در کانون بحث‌های جدی قرار گرفت. نیروهای امنیتی سوریه و عراق در سال ۲۰۱۷ توانستند منطقه البوکمال نزدیک مرز عراق را آزاد کنند. پس از توافق ایران و سوریه برای اتصال بندر امام خمینی^(ره) در جنوب‌غربی ایران به بندر لاذقیه سوریه از طریق خط ریلی میرعرب عراق در سال ۲۰۱۷، ایده کریدور حمل‌ونقل به واقعیت تبدیل شد. این اقدام نشان‌دهنده علاقه فزاینده به گسترش ارتباط منطقه‌ای به خاورمیانه است. در سال ۲۰۱۹، تهدیدات بین ایران و ایالات متحده افزایش یافت و در این زمینه، گزارش‌هایی مبنی بر تمایل ایران برای فعال کردن «خط لوله دوستی» منتشر شد. هدف این خط انتقال گاز طبیعی از ایران به بندر باناس در سوریه از طریق عراق است. در سال ۲۰۱۱، ایران، عراق و سوریه قراردادی را برای ساخت این خط امضا کردند؛ اما به دلیل ناآرامی در سوریه ایران نتوانست اجرای این پروژه را آغاز کند. اگر این خط تکمیل شود، این امکان را برای ایران فراهم می‌کند که از تحریم‌ها دور بماند و از رویارویی نظامی اجتناب کند. عراق واردکننده اصلی گاز ایران به شمار می‌آید که برای تولید برق استفاده می‌شود و این علی‌رغم وجود تحریم‌های آمریکا و تمرکز اروپا بر تنوع بخشیدن به منابع گاز طبیعی صورت می‌گیرد؛ بنابراین، تکمیل این خط لوله ممکن است راه را برای دوری از تحریم‌ها و تضمین ادامه صادرات گاز طبیعی برای ایران هموار کند (Al-Bazi, 2018: 55-58).

۲-۶. همکاری‌های نظامی و امنیتی ایران و چین

چین و ایران از روابط همکاری راهبردی در زمینه امنیتی برخوردارند؛ زیرا دو کشور اطلاعات امنیتی را به اشتراک می‌گذارند و در زمینه مبارزه با تروریسم و جرائم سازمان‌یافته همکاری می‌کنند. این روابط در سال‌های اخیر با همکاری دو کشور در مقابله با چالش‌های امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی، شاهد پیشرفت چشمگیری بوده است. همکاری امنیتی چین و ایران باعث افزایش ثبات در منطقه و کمک به تقویت امنیت منطقه می‌شود. این همکاری نشان‌دهنده راهبرد دو کشور در مقابله با چالش‌های امنیتی مشترک و حفظ منافع ملی آن‌هاست و مشارکت امنیتی چین و ایران از حمایت قوی دولت‌ها و نیروهای امنیتی هر دو کشور برخوردار است. همکاری امنیتی بین چین و ایران یک عنصر اساسی در روابط دوجانبه آن‌ها محسوب می‌شود (Vino, 2021). چین و ایران

دو بازیگر مهم در حوزه امنیت در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی به شمار می‌آیند و دو کشور نمونه‌ای از همکاری مؤثر در مقابله با چالش‌های مشترک امنیتی هستند. وانگ یی، وزیر امور خارجه چین، در دیدار با وزرای خارجه کشورهای شورای همکاری عربی نظر خود را درباره منطقه خاورمیانه بیان کرد. وی تأکید کرد که چین ایده «پدرسالاری خارجی» را در منطقه ترویج نمی‌کند و در عوض از ایجاد بسترهای گفت‌وگوی چندجانبه برای حل و فصل مسائل منطقه حمایت می‌کند. این نشان‌دهنده درک چین از وضعیت امنیتی در منطقه و همدلی این کشور با حقوق دولت‌ها برای تعیین سرنوشت سیاسی و امنیتی خود است (Garver, 2009: 120).

ایران نیز به‌نوبه خود با دیدگاه چین موافق است و حضور نظامی آمریکا در منطقه را تهدیدی برای ثبات و امنیت منطقه می‌داند. ایران به‌دنبال بهره‌مندی از همکاری با روسیه و چین برای افزایش نفوذ و تقویت موقعیت خود در برابر اتحادیه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی است که به‌دنبال ارتقای توان نظامی و سیاسی خود در منطقه هستند. چشم‌انداز امنیت در منطقه نشان‌دهنده وضعیت همکاری و تفاهم بین دو کشور در این زمینه است (Garver, 2009: 125). روابط دفاعی ایران و چین در اکتبر ۲۰۱۹ با امضای قراردادهای دوجانبه همکاری نظامی بین دو کشور، شاهد پیشرفت چشمگیری بود. رئیس‌جمهور چین نیز یک سفر رسمی به ایران داشت و وزیر دفاع چین نیز به ایران سفر کرد (Orion, 2022). علاوه بر این، روابط دفاعی دو کشور شاهد برگزاری رزمایش دریایی مشترک در نزدیکی تنگه هرمز بود که تنش با نیروی دریایی آمریکا را افزایش داد. با توجه به تشدید تنش‌ها، چین، روسیه و ایران رزمایش‌های دریایی سه‌جانبه را در تنگه هرمز با هدف افزایش امنیت دریایی در منطقه انجام دادند (Iran International Newsroom, 2021).

۷. تأثیر درگیری‌های منطقه‌ای بر روابط ایران و چین

در پایان دهه دوم هزاره سوم، شاهد تغییرات بزرگ جهانی در روابط بین‌الملل بود؛ زیرا ایالات متحده ممنوعیت فروش یا خرید سلاح به ایران را به دلیل وتوی چین و روسیه تمدید نکرد. این احتمال وجود دارد که رد فشار آمریکا علیه ایران توسط چین به دلیل تعهد چین به توافق هسته‌ای با ایران و جنگ تجاری‌ای باشد که ایالات متحده علیه چین آغاز کرد (Lai, 2008: 248-249). گزارش‌های اطلاعاتی حاکی از آن است که چین و روسیه پس از پایان تحریم‌ها با ایران قراردادهای تسلیحاتی می‌بندند و میلیاردها دلار صرفه‌جویی می‌کنند. این متن می‌پرسد چگونه می‌توان چین و روسیه را متقاعد کرد که با توجه به تغییر سطح قدرت بین‌المللی به نفع چین و

روسیه، از وتوی خود برای جلوگیری از تمدید تحریم استفاده نکنند. متن اشاره می‌کند که فشار بر چین و روسیه برای تمدید تحریم ممکن است به دلیل نفوذ فزاینده آن‌ها در امور بین‌المللی دشوار باشد. روسیه از تمدید تحریم ایران امتناع کرد و بیانه‌ای از سوی وزارت امور خارجه روسیه در مارس ۲۰۲۰ منتشر شد که حاکی از امتناع ایالات متحده از بحث در مورد پیش‌نویس قطعنامه شورای امنیت در مورد تمدید تحریم تسلیحاتی ایران و بیان پیچیدگی آن بود. این بیانه نشان می‌دهد که ایالات متحده محموله‌های تسلیحاتی به ارزش میلیاردها دلار به خاورمیانه ارائه می‌دهد و خواستار رسیدگی مسئولانه به موضوع فروش تسلیحات به کشورهای منطقه است. وزیر امور خارجه آمریکا اشاره کرد که در صورت عدم دستیابی به توافق، همه گزینه‌ها در حال بررسی است. ایران تمایل خود را برای پیوستن به ائتلاف‌های چندجانبه با هدف اصلاح وضعیت فعلی ابراز کرده است. این اتحادها شامل جامعه ملل برزیل (بریکس) و سازمان همکاری شانگهای است که پس از پیوستن ایران به آن گسترش یافت. این اتحادها به دنبال تشکیل یک نیروی متعادل‌کننده در سیستم مالی بین‌المللی و تضمین گنجاندن غرب آسیا در ساختار منطقه‌ای آن هستند.

۸. نتیجه‌گیری

روابط ایران و چین از جمله روابط مهم بین‌المللی است که نتیجه دو جریان کلان است: اول، پیدایش چین به عنوان یک قدرت جهانی و گرایش بسیاری از کشورهای در حال توسعه به آن و دوم، روابط تنش‌آمیز ایران و ایالات متحده. از یک سو ایران به عنوان ابزاری برای تنوع بخشیدن به روابط اقتصادی خود و در برابر تحریم‌ها و فشارهای غرب، روابط خود با چین را گسترش می‌دهد و از سوی دیگر، چین برای افزایش کنشگری خود در خاورمیانه، دسترسی به بازار متنوع انرژی و تقابل با ایالات متحده سعی می‌کند به صورت محتاطانه روابط خود با ایران را حفظ کند و ارتقا بخشد.

روابط ایران با چین از مهم‌ترین تحولات در سیاست خارجی ایران بوده است. این کشور در زمان کوتاهی به شریک نخست اقتصادی و شریک کلیدی سیاسی ایران بدل شده است. سند راهبردی همکاری ۲۵ ساله ایران و چین را می‌توان تحولی مهم در سیاست راهبردی ایران و روابط آن با قدرت‌های بزرگ به شمار آورد. این قرارداد نیز در راستای دیپلماسی مشارکت فعال چین قابل تحلیل است؛ اما اجرای این قرارداد با چالش‌هایی مواجه است و بعید است بدون احیای برجام

بتوان به‌طور کامل آن را اجرا کرد. در حالی که پیش‌بینی می‌شد پس از امضای قرارداد، سرمایه‌گذاران چینی وارد ایران می‌شوند و همکاری‌های سیاسی و نظامی قابل توجهی صورت می‌گیرد، اما این امر تا کنون محقق نشده است. هرچند هر دو دولت قراردادهای کم‌هزینه‌ای مانند همکاری در پیشرفت سینما، موزه، افتتاح کنسولگری چین در بندر ایران منعقد کرده‌اند، اما اکثر مفاد قرارداد هنوز اجرا نشده است. به همین دلیل، چین و روسیه از آمریکا خواسته‌اند تا به توافق بازگردد. چین برای تأمین انرژی خود و کنشگری در مناطق خاورمیانه و آسیای مرکزی به ظرفیت‌های ایران نیاز دارد؛ اما برای استفاده از این ظرفیت‌ها باید تحریم‌ها علیه ایران رفع شود تا زمینه گسترش روابط آن‌ها فراهم شود. البته چین نسبت به تحریم‌های آمریکا علیه ایران واکنش شدیدی نشان داده است و از زمان روی کار آمدن دونالد ترامپ، نفت ایران را با نقض آشکار قوانین ایالات متحده وارد می‌کند. اگرچه معافیت موقت چین از تحریم‌ها در آوریل ۲۰۱۹ به پایان رسیده است، اما بسیاری از کارشناسان معتقدند که این کشور همچنان مقادیر قابل توجهی نفت ایران را از طریق روش‌های مختلف دور زدن تحریم‌ها وارد می‌کند؛ اما واضح است برای تداوم روابط خود با ایران نیاز است برجام احیا شود.

منابع

الف. فارسی

- رحیمی، رثوف؛ سازمند، بهاره. (۱۴۰۱). «تحلیل برنامه همکاری استراتژیک ۲۵ ساله ایران و چین و چالش‌های اجرای آن». پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی، ۷(۴)، ۱۵۹-۱۷۷. https://pg.um.ac.ir/article_43308.html
- شفیعی، نوذر. (۱۴۰۱). «تحلیل توافق‌نامه ۲۵ ساله ایران و چین در پرتو تحولات سیاست خارجی چین». مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۵(۱)، ۱۷۵-۲۰۰. <https://doi.org/10.22126/ipes.2022.7454.1447>
- غفارزاده، مهرشاد؛ امیری، مهدی؛ شعبان‌زاده، ایمان. (۱۴۰۱). «دیپلماسی مشارکت راهبردی چین و رویکرد آن به غرب آسیا». مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۴(۱۴)، ۵۳-۷۹. https://journal.iiwfs.com/article_169345.html

ب. عربی

- الاحرس، ابراهیم. (۲۰۰۶). الصين الخلفية الايديولوجية والنفعية البراجماتية. القاهرة: دار الاحمدی للنشر.
- زکریا، مروة. (۲۰۰۹). تاریخ ایران المعاصر، القاهرة: مرکز البحوث والدراسات العربية.

مزبان، فهد. (۲۰۱۲). «الأبعاد الاستراتيجية للعلاقات الإيرانية الصينية»؛ العراق، جامعة البصرة، مركز دراسات البصرة والخليج الفارسي، مجلة إيرانولوجيا، ۱(۱۵).

References

- Al-Bazi, M. (2018). "Iran-US relations crisis in the era of Donald Trump: between the possibility of confrontation and the tendency to negotiate". *Irani Circuits Magazine*, 1(1), 50-74.
- Abdul Noor, S. (2020). *Potential changes: Iran's foreign policy*. Cairo, Regional Center for Strategic Studies. <https://rcssmideast.org/Article/915/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8>
- Al-Mashavi, M. (2021). "The agreement between China and Iran. Why is it a surprise for Washington?" *Al Jazeera Net*.
- Al-Namadesh, F. (2021). "What comes after the Iran nuclear deal? Winners and losers, Doha Report". *Al Jazeera Center for Studies*.
- Al-Samadi, F. (2021). "The 25-year treaty between Iran and China: Will relations turn into a strategic partnership?" *Al Jazeera Study Center*. <https://studies.aljazeera.net/en>
- Badawi, T. (2013). *What does Syria mean for Iran's geostrategy*. Noon Post.
- Center for Strategic and International Studies. (2021). "Cooperation agreement between China and Iran...challenges and prospects". <https://rasanah-iiis.org>
- Ebrahim Mohammad, A. (2020). *Iran's nuclear program: Prospects for a crisis between difficult settlement and risks of escalation*. Cairo, Center for Strategic Political Studies.
- Ebrahim Mohammad, A. (2001). "Iran's nuclear program: between military motives and peaceful applications". *Iranian Choice*, 1(6), 65-93.
- Garver, J. (2009). "China and Iran are old partners in the post-imperial world". *UAE Center for Strategic Studies and Research*.
- Ghafarzadeh, M.; Amiri, M. & Shabanzadeh, I. (2023). "China's strategic partnership diplomacy and its approach to West Asia". *Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(4), 9-12. [In Persian]. https://journal.iwfs.com/article_169345.html?lang=en
- Iran International Newsroom (2021). "Protests to sino-Iranian pact mount as activists write to Chinese leader". *Iran International Newsroom*, <https://iranintl.com/en/world/protests-sino-iranian-pact-mount-activists-write-chinese-leader>
- Lai, D. (2008). "Nanjing army command college, China's people liberation army (CPLA)". *China's Independent and Peaceful Foreign Policy*, 8(1), 242-261.
- Michalski, A. (2019). *Diplomacy in a Changing World Order: The Role of Strategic Partnership*. The Swedish Institute of International Affairs.
- Mohammad, A. H. (2022). "Iran's regional situation". *Al-Ahram Center for Strategic Studies*, 44(1), 63-81.
- Mustafa Al-Ghunimi, A. R.; Shamsuddin Leila, A. (2021). "China-Iran relations... the perspective of strategic partnership in the changing world". *International Society for Iranian Studies*, <https://studies.aljazeera.net/en>
- Orion, A. (2022). "Strategic partnership Ltd.: China-Iran relations and their significance for Israel". <https://www.inss.org.il/publication/iran-china-cooperatio>
- Rahimi, R. & Sazmand, B. (2022). "Analysis of the Iran-China 25-year strategic cooperation program and the challenges of its implementation". *Research Political Geography Quarterly*, 7(4), 159-177. [In Persian]. <https://doi.org/10.22067/pg.2022.78501.1165>
- Segal, S. (2018). *The Economic Impact of Iran Sanctions*. Center for strategic & international Studies (CSIS.org).

- Shafiee, N. (2022). "Analysis of the 25-year Iran-China agreement in the light of China's foreign policy developments". *International Political Economy Studies*, 5(1), 175-200. [In Persian]. <https://doi.org/10.22126/ipes.2022.7454.1447>
- Shahab, A. (2019). "China-Iran relations in the face of Washington and its allies", *Ephorasia Magazine*.
- Strüver, G. (2017). "China's partnership diplomacy: International alignment based on interests or ideology". *The Chinese Journal of International Politics*, 10(1), 31-65. <https://doi.org/10.1093/cjip/pow015>
- Vino, J. (2021). "Will China strengthen Iran's military capabilities in 2020?" *Center for Arab Studies and Research*, available at: <http://www.acrseg.org/41477>
- Zhongping, F. & Jing, H. (2014). "China's strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world". *European Strategic Partnerships Observatory (ESPO)*, Working Paper 8. http://fride.org/download/WP8_China_strategic_partnership_diplomacy.pdf

